

УДК 338.24: 330.15

Абрамова І.О.

**МЕТОДИКА АНАЛІЗУ РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНУ НА ПРЕДМЕТ КРИЗОВОСТІ РЕГІОНУ**

У статті розглянуто сутність антикризового менеджменту соціально-економічного розвитку регіону, а також розроблено методика оцінки ефективності антикризового менеджменту соціально-економічного розвитку регіону на предмет кризовості регіону.

Ключові слова: антикризовий менеджмент соціально-економічного розвитку регіону, кризовість регіону.

Постановка проблеми. Досягнення стійкого економічного зростання й забезпечення добробуту населення багато в чому визначається ефективністю дій держави щодо антикризового управління. У сучасних умовах вирішення проблеми антикризового управління набуває першочергового значення.

Отже, в першу чергу, варто дослідити зміст поняття антикризового менеджменту загалом на основі досліджень видатних вчених, а на основі виокремлених підходів дати визначення сутності поняття антикризового менеджменту регіону, що дасть нам змогу визначити принципи антикризового менеджменту регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що дослідженням питання антикризового управління займалися багато вітчизняних науковців: Е. Уткін, А. Градов, М. Мескон, С. Беляєв, В. Кошкін, В. Панагушин, Г. Іванов, В. Король, А. Грязнов, Є. Коротков, Н. Данілочкіна, Н. Радіонова, І. Булеев, Н. Брюховецька, Л. Ситник, Е. Мінаєв, Н. Туленкова, Л. Лігоненко, І. Бланк. Більшість науковців займалися дослідженням питання антикризового управління на мікро-, або на макрорівні, мало звертаючи уваги на мезорівень.

Варто зазначити, що існує велика кількість підходів і тлумачень поняття антикризового менеджменту, причиною чого є те, що розуміння змісту, дослідження принципів та особливостей саме такого виду управління знаходиться ще на стадії формування. Як результат ця невизначеність у тлумаченні поняття антикризового управління призводить до певних труднощів у практичному застосуванні та реалізації антикризового управління повною мірою.

Мета статті. Практичні кроки щодо досягнення стабільного розвитку на загальнодержавному і на регіональному рівнях потребують глибокого теоретичного аналізу, осмислення сутності базових категорій, таких як антикризовий менеджмент загалом та антикризовий менеджмент регіону зокрема. Спираючись на те, що в сучасній науковій літературі існує велика кількість досліджень, присвячених антикризовому менеджменту, але понятійно-термінологічна узгодженість з питань антикризового управління носить досить суперечливий характер, що пов'язано з розвитком наукової

думки та нагромадженням наукових знань, тому ми пропонуємо детальніше розглянути, що ж власне являє собою антикризовий менеджмент соціально-економічного розвитку регіону, а також, спираючись на концептуальний підхід до дефініції «антикризовий менеджмент соціально-економічного розвитку регіону», запропонувати алгоритм аналізу рівня ефективності антикризового менеджменту соціально-економічного розвитку регіону на предмет кризовості регіону.

Виклад основного матеріалу. Антикризовий менеджмент соціально-економічного розвитку регіону має будуватись на профілактиці та попередженні конфліктів, створення механізму адекватної передачі „конфліктного сигналу” в регіоні для забезпечення мінімізації та нейтралізації політичних, соціальних, економічних протиріч, що в результаті сприятиме безпечному регіональному розвитку.

Аналіз наукових джерел виявив, що існують принципові розбіжності трактування вченими поняття антикризовий менеджмент. Так, аналіз і систематизація тлумачень наукових визначень поняття антикризовий менеджмент дали нам змогу виділити 2 групи вчених, які відрізняються кардинально різними підходами, закладеними в основу трактування поняття антикризовий менеджмент.

Так, перша група вчених, представлена такими науковцями як Л. Ситник і Г. Іванов [3], в основу означення антикризового менеджменту закладають управління в умовах кризи, тобто основною метою антикризового менеджменту є успішне подолання кризи. Ї підстави твердити що, підхід до тлумачення антикризового менеджменту, який базується на виведенні суб'єкта господарювання з кризового стану.

Друга група вчених, зокрема, Е. Уткін, Н. Родіонова, В. Король, розглядають антикризовий менеджмент з позиції попередження кризи, тобто метою цього виду антикризового менеджменту є недопущення виникнення кризи взагалі [9]. Такий підхід, що має на меті своєчасне виявлення проблем з метою запобігання кризи, в сучасній науковій літературі прийнято називати передкризове управління.

Таким чином, думки вчених щодо визначення антикризового менеджменту розподілилися у двох напрямках: одні у центр уваги ставлять управління в умовах кризи, інші в основу поняття антикризовий менеджмент закладають можливість запобігання кризи.

На нашу думку, така диференціація підходів до визначення антикризового менеджменту зумовлена тим, що згідно з теорією «довгих циклів» М. Д. Кондратьєва та теорії життєвого циклу об'єкта (в даному випадку об'єктом дослідження є регіон) розвиток регіону відбувається хвилеподібно з тенденцією до зростання. Кожен регіон має свій потенціал економічного розвитку, свої умови його нарощення і підпорядковується закономірностям циклічного розвитку економічних процесів, які відбуваються на макро-, мезо- та мікрорівнях. Тому кожна окрема фаза економічного циклу вимагає певного специфічного управління (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика антикризового менеджменту регіону з урахуванням циклічності розвитку системи

Фази циклу	Характеристика антикризового менеджменту
Пік	Головне завдання антикризового менеджменту – забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, що за Кіндратцем О.М. означає соціально, економічно, екологічно збалансований розвиток регіону, що веде до гармонізації використання продуктивних сил, задоволення потреб населення і можливостей природи регіону.
Спад (рецесія)	Антикризовий менеджмент на цій стадії циклу соціально-економічного розвитку регіону спрямовується на недопущення виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону через аналіз факторів, що викликають спад господарської активності регіону та порушення соціально-економічної рівноваги та при вчасній реакції на дестабілізуючі чинники попереджують виникнення кризи на мезорівні.
Криза (депресія, застій)	Завданням антикризового менеджменту на цьому етапі соціально-економічного розвитку є забезпечення протікання кризи з мінімальними негативними наслідками, забезпечення якнайшвидшого виходу з кризи, стабілізація економіки регіону, що реалізується через реструктуризацію господарського комплексу регіону, розробку системи економічних регуляторів, що стимулюють пріоритетні напрями розвитку економіки регіону, розробку напрямів регіональної політики виходу з кризи соціально-економічного розвитку регіону.
Пожвавлення	Антикризовий менеджмент регіону на цьому етапі розвитку регіону спрямовується на забезпечення переходу до наступної фази економічного циклу, до піднесення (експансії), а не до повернення до кризового стану, тобто головним завданням антикризового менеджменту є надання системі розвитку для досягнення стабільної економічної ситуації в регіоні.

Джерело: складено автором.

Зважаючи на переваги та недоліки існуючих тлумачень поняття «антикризовий менеджмент», що включають характеристику антикризового

менеджменту з урахуванням циклічності розвитку економіки, пропонуємо власний підхід до тлумачення антикризового менеджменту регіону.

На нашу думку, під антикризовим менеджментом соціально-економічного розвитку регіону варто розуміти систему заходів, які спрямовуються на забезпечення рівноваги в соціально-економічному розвитку регіону та недопущення виникнення дисбалансу соціально-економічних відносин у результаті структурних зрушень у господарському комплексі регіону на різних етапах циклічного розвитку регіональної системи з метою попередження виникнення кризи соціально-економічного розвитку регіону та мінімізації негативних наслідків кризи для економіки регіону.

Таким чином, стратегічною метою антикризового менеджменту регіону можна вважати досягнення збалансованого рівноважного та безпечного соціально-економічного розвитку. Тому аналіз ефективності антикризового менеджменту соціально-економічного розвитку регіону необхідно розпочати з аналізу рівня ефективності антикризового менеджменту соціально-економічного розвитку регіону на предмет кризовості регіону. Для цього визначимо інтегральні індекси ефективності антикризового менеджменту соціально-економічного розвитку регіону. Спираючись на концептуальний підхід до дефініції «антикризовий менеджмент соціально-економічного розвитку регіону», комплексними індексами ефективності антикризового менеджменту соціально-економічного розвитку регіону є індекси ознак антикризового менеджменту соціально-економічного розвитку регіону, тобто індекси збалансованості сталого соціально-економічного розвитку регіону, рівноважності сталого соціально-економічного розвитку регіону та індекси безпеки сталого соціально-економічного розвитку регіону.

Індекс збалансованості антикризового менеджменту соціально-економічного розвитку регіону свідчить про досягнення такого кінцевого ефекту антикризового менеджменту регіону, який передбачає дотримання особливої для кожної регіональної системи пропорції складових її потенціалу, утворення елементів, яких бракує структурі регіону та подолання деструктивності інших складових, стимулювання внутрішньо регіональних і міжрегіональних зв'язків, при якому досягається баланс соціальної та економічної сфери, що створює сприятливі умови для безкризового соціально-економічного розвитку регіону.

Індекс збалансованості соціально-економічного розвитку регіону можна визначити як відношення темпів росту інтегрального індексу економічного розвитку до темпів росту інтегрального індексу соціального розвитку регіону:

$$I_{\text{сз}} = \frac{\square^2 \hat{a}}{{}^2 \hat{n}},$$

де $\square^2 \hat{a}$ – темп росту інтегрального індексу економічного розвитку регіону;

${}^2 \hat{n}$ – темп росту інтегрального індексу соціального розвитку регіону

Чим ближче це значення до 1, тим більш збалансованим є соціально-економічний розвиток регіону.

Рівноважність кінцевого корисного ефекту антикризового регіонального менеджменту пов'язана з забезпеченням стабільності соціально-економічного

розвитку регіону, що характеризує позитивну динаміку циклічності розвитку системи регіону; максимізацією одержаного соціально-економічного ефекту від регіонального антикризового менеджменту. Таким чином, рівноважним вважатиметься соціально-економічний розвиток регіону, який знаходиться на стадії експансії, поживлення та зльоту соціально-економічного циклу регіону, що характеризуватиме гармонізацію використання продуктивних сил регіону, задоволення потреб населення та ефективність регіонального менеджменту.

Соціально-економічну систему регіону можна вважати рівноважною за умови дотримання такої функції:

$$R = \square_{\dot{a}}^2 \square_{\ddot{n}}^2 ({}^2_{\text{св.}}) \rightarrow \max$$

Як видно із функції, максимізація соціально-економічного ефекту від реалізації антикризового регіонального менеджменту дозволить досягти точки зльоту і характеризуватиме рівноважний розвиток регіону. Чим вищими будуть темпи приросту соціально-економічного розвитку регіону, тим кращий рівень рівноважності регіональної соціально-економічної системи.

Діагностику рівня кризовості регіонального розвитку реалій за допомогою індикативного методу, який здійснюється шляхом співставлення фактичних і порогових значень показників стану економічної безпеки регіону. Співставлення даних показників з їх пороговими значеннями дає можливість визначити стан економіки регіону за ступенем відхилення від безпечного розвитку.

В основу оцінки показників діагностики рівня кризовості регіонального розвитку регіону слід покласти метод стандартизації показників-факторів, що дозволяє забезпечити порівнюваність різнорідних показників за кожною ознакою економічної безпеки регіону та отримати його інтегральну величину.

Визначення величини рівня кризовості регіонального розвитку ґрунтується на стандартизації показників, зведення їх до одного, співвимірного вигляду від 0 до 1. Для стандартизації показників вирізнятимемо стимулятори та де стимулятори. До стимуляторів належать ознаки, кількісне збільшення яких позитивно впливає на рівень кризовості регіонального розвитку, до дестимуляторів відносять фактори, зростання яких негативно впливає на рівень кризовості в регіоні. Для розрахунку показників стимуляторів і дестимуляторів пропонуємо використовувати такі формули [8, с. 56]:

Для показників-стимуляторів (якщо $a_{ij} < a_{ej}$) кількісне зростання яких позитивно впливає на рівень кризовості регіонального розвитку:

$$x_{ij} = a_{ij} / a_{ei}, \quad (1)$$

для показників - дестимуляторів (якщо $a_{ij} > a_{ej}$) кількісне зростання яких негативно впливає на рівень кризовості регіонального розвитку:

$$x_{ij} = a_{ei} / a_{ij}, \quad (2)$$

де,

x_{ij} – стандартизований показник рівня кризовості регіонального розвитку для *i*-того регіону;

a_{ej} – *j*-тий пороговий показник рівня кризовості регіонального розвитку;

a_{ij} – j -тий показник рівня кризовості регіонального розвитку для i -того регіону;

$j = 1, \dots, n$ – показники (ознаки), на основі яких проводиться дослідження;

$i = 1, \dots, m$ – регіони, що досліджуються.

Визначення інтегрального показника рівня кризовості регіонального розвитку (ІПСєбнр) та по кожній з груп показників буде проводитись за наступною формулою [8, с. 55]:

$$ІПСєбнр = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n x_{ij}}, \quad (3)$$

де, x_{ij} – стандартизований показник рівня кризовості регіонального розвитку для i -того регіону;

n – кількість показників, що досліджуються.

Однак вище наведена формула може бути застосована лише у тих випадках, коли всі значення $x_{ij} > 0$, у протилежному випадку, при рівності $x_{ij} = 0$ шуканий індекс інтегрального показника рівня кризовості теж буде рівний нулю, і, відтак, застосування формули втрачає зміст. Для уникнення подібної ситуації слід модифікувати формулу розрахунку до такого вигляду [6, с. 466]:

$$ІПСєбнр = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n (1 + x_{ij})} - 1, \quad (4)$$

У результаті визначення інтегрального індексу рівня кризовості регіонального розвитку повинен бути визначений показник (ІПСєбнр), який знаходитиметься в діапазоні від 0 до 1,0.

Значення ІПСєбнр=0 – крайній критичний стан системи, що характеризуватиметься депресією регіонального розвитку, ІПСєбнр=1 – граничний ідеальний стан системи, який відповідатиме стану стабілізації. Стабільність вище порогової точки, тобто більше 1, говорить про безпечний стан регіонального розвитку. Для визначення проміжних станів, скористаємося формулою так званого «золотого поділу», суть якого полягає в пропорційному відношенні, близькому до 0,612:0,388. Слід відмітити, що закономірності «золотого поділу» надзвичайно розповсюджені в живій природі, вони проявляються в гармонічних побудовах організмів, у тому числі й людини. Дотримання динамічної симетрії золотого поділу визначає найбільш гармонійні параметри структурування складових економіки, що сприятиме досягненню найбільш ефективного (безпечного) розвитку регіону. Це свідчить, що можливість застосування принципів співвідношення золотого поділу для визначення станів економіки регіону виглядає закономірним. А тому для знаходження проміжків стану безпечного регіонального розвитку отримаємо квадратне рівняння:

$$x^2 + ax - a^2 = 0, \quad (5)$$

рішення якого дозволяє знайти x_1 та x_2 :

$$x_{1,2} = -\frac{a}{2} \pm \sqrt{\frac{a^2}{4} + a^2}, \quad (6)$$

$x_1 = 0,383$; $x_2 = 0,854$.

Проведений аналіз та оцінка рівня збалансованості, рівноважності соціально-економічного розвитку регіону, визначення рівня соціально-економічної безпеки регіону дозволяє розрахувати інтегральний індекс кризовості регіону та визначити циклічність соціально-економічного розвитку регіону.

Інтегральний індекс кризовості регіону розрахуємо за наступною формулою:

$$I_{\delta}^2 = \frac{1}{n} (I_{\delta} \times I_{\text{зб.}}^2 \times I_{\text{б.}}^2),$$

Де I_{δ} – інтегральний індекс рівноважності соціально-економічного розвитку регіону;

$I_{\text{зб.}}$ – інтегральний індекс збалансованості соціально-економічного розвитку регіону;

$I_{\text{б.}}$ – інтегральний індекс безпеки регіону.

Висновки. Отже, по-перше, диференціація підходів до визначення антикризового менеджменту зумовлена тим, що кожен регіон має свій потенціал економічного розвитку, свої умови його нарощення і підпорядковується закономірностям циклічного розвитку економічних процесів, які відбуваються на макро-, мезо- та мікрорівнях. Тому кожна окрема фаза економічного циклу вимагає певного специфічного управління. По-друге, результати запропонованого алгоритму аналізу рівня кризовості регіонального розвитку будуть корисними при визначенні механізмів забезпечення антикризового менеджменту соціально-економічного розвитку регіону та при розробці й формуванні стратегії антикризового менеджменту соціально-економічного розвитку регіону, а також дозволять досягнути стабілізації та недопущення виникнення кризи на регіональному рівні, що в свою чергу в кінцевому результаті забезпечить стабільний та безпечний розвиток держави.

Список використаних джерел

1. Антикризовий менеджмент / Під. ред. проф. А.Г. Грязнової. – М.: Асоціація авторів та видавників «ТАНДЕМ». – Видавництво «ЭКМОС», 1999. – 398 с.
2. Антикризове управління: навч. посібник під ред. Короткова Е.М. – М.: «ИНФРА-М», 2002. – 432 с.
3. Антикризове управління: від банкрутства до фінансового оздоровлення / Під ред. Г.П. Іванова. – М.: Закон и право, 1995. – 248 с.
4. Антикризове управління підприємствами та банками: підручник. – М.: «Дело», 2001. – С. 840.
5. Ковальов А.І. Фінансовий аналіз і діагностика банкрутства. – М.: ИНФАР-М, 1995. – 345 с.
6. Кузьмін О.Є., Мельник О.Б. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: навч. посібник. – 2-е вид. доп. і перероб. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка». – «Інтелект-Захід», 2003. – 352 с.

7. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: монографія. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2001. – 580 с.
8. Родіонова Н.В. Антикризовий менеджмент. – М.: «ЮНИТИ», 2002. – 223 с.
9. Статистика: підручник / Герасименко С.С., Головач А.В., Єріна А.М. та ін. За наук. ред. д-ра екон. наук С.С. Герасименка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 467 с.
10. Уткін Е.А. Антикризове управління в малому бізнесі [Текст]: учеб.-практ. пособие / Е.А. Уткін, Д.С. Шабанов. – М.: ТЕІС, 2004. – 234 с.

Подано до редакції 27 березня 2012 року

Абрамова І.А.

Алгоритм анализа уровня эффективности антикризисного менеджмента социально-экономического развития региона на предмет уровня кризисности

В статье рассмотрена сущность антикризисного менеджмента социально-экономического развития региона, а также разработан алгоритм эффективности антикризисного менеджмента социально-экономического развития региона на предмет уровня кризисности регионального развития.

Ключевые слова: антикризисный менеджмент социально-экономического развития региона, кризисность региона.

Abramova I.O.

The algorithm analyzes the level of efficiency and crisis management of socio-economic development of the region in terms kryzovosti

The article deals with the essence of crisis management of socio-economic development of the region, and the algorithm efficiency of crisis management of socio-economic development of the region in level of crisis in region.

Key words: crisis management of socio-economic development of the region, level of crisis.

Абрамова Ірина Олександрівна – аспірант кафедри менеджменту Луцького національного технічного університету.